

Maneviyat ile Saldırganlık Arasındaki İlişkide Merhamet ve Affediciliğin Aracı Rolü

The Intermediary Role of Forgiveness and Mercy in the Relationship Between Spirituality and Aggression

Mehmet ÇINAR

Pamukkale Üniversitesi, İlahiyat
Fakültesi, Din Psikolojisi Ana Bilim
Dalı, Denizli, Türkiye

Geliş Tarihi/Received: 14.10.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 01.12.2022

Yayın Tarihi/Publication Date: 29.12.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Mehmet ÇINAR
E-mail: mcinar@pau.edu.tr

Atf: Çınar, Mehmet. "Maneviyat ile Saldırganlık Arasındaki İlişkide Merhamet ve Affediciliğin Aracı Rolü". *İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 58/1 (Aralık 2022), 105-115.

Cite this article as: Çınar, Mehmet. "The Intermediary Role of Forgiveness and Mercy in the Relationship Between Spirituality and Aggression". *Journal of İlahiyat Researches* 58/1 (December 2022), 105-115.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

ÖZ

Araştırmada maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhamet ve affediciliğin aracılık rolünün incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın yöntemi nicel araştırma yöntemlerinden ilişki araştırmasıdır. Veri toplama aracı olarak "Maneviyat Ölçeği," "Saldırganlık Ölçeği," "Affedicilik Ölçeği" ve "Merhamet Ölçeği" kullanılmıştır. Örneklemin 97'si (%22,8) erkek, 327'si (%77,5) kadındır. Aracılık analizinde maneviyatın saldırganlık üzerinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri ile bootstrap güven aralıkları hesaplanmıştır. Toplam etki yani maneviyat, merhamet ve affediciliğin analize birlikte dâhil edilmesiyle saldırganlığa olan toplam etkisi negatif yönlü $-0,4498$, güven aralıkları ise $BootLLCI = -0,4972$ ile $BootULCI = -0,0762$ olarak hesaplanmıştır. Doğrudan etki yani maneviyatın saldırganlık üzerine etkisi negatif yönlü $-0,2867$, güven aralıkları ise $BootLLCI = -0,6711$ ile $BootULCI = -0,2284$ olarak hesaplanmıştır. Toplam Dolaylı Etki yani merhamet, affedicilik ve merhametin affedicilik üzerinden birlikte aracılık etkisi negatif yönlü $-0,1631$, güven aralıkları ise $BootLLCI = -0,2777$ ile $BootULCI = -0,0543$ olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide affediciliğin kısmi aracılık rolüne sahip olduğu, merhametin aracılık rolüne sahip olmadığı, merhametin affedicilik üzerinden seri aracılık rolüne sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din Psikolojisi, Maneviyat, Saldırganlık, Affedicilik, Merhamet, Aracılık.

ABSTRACT

This study aims to analyze the intermediary role of forgiveness and mercy in the relationship between spirituality and aggression. The method for the study is relational research, which is a quantitative research method. As the data collection tools of the study, "Spirituality Scale," "Aggression Scale," "Forgiveness Scale," and "Mercy Scale" were used. Of the sample group, 97 (22.8%) are male, and 327 (77.5%) are female. In the intermediary analysis, the total, direct, and indirect impact values of spirituality on aggression and their bootstrap confidence intervals were calculated. Its total impact, namely its total impact when spirituality, mercy, and forgiveness are included in the analysis altogether is negative, -0.4498 , and their confidence intervals are found to be $BootLLCI = -0.4972$ and $BootULCI = -0.0762$. Direct impact, in other words the effect of spirituality on aggression, is negative, -0.2867 , and their confidence intervals are found to be $BootLLCI = -0.6711$ and $BootULCI = -0.2284$. Total indirect impact, that is, the overall intermediary impact of mercy and forgiveness on forgiveness is negative, -0.1631 , and their confidence intervals are found to be $BootLLCI = -0.2777$ and $BootULCI = -0.0543$. In this context, it was concluded that forgiveness has a partial intermediary role in the relationship between spirituality and aggression, mercy does not play an intermediary role in the relationship between spirituality and aggression, and that mercy does not have a serial mediatory role on forgiveness in the relationship between spirituality and aggression.

Keywords: Psychology of Religion, Spirituality, Aggression, Forgiveness, Mercy, Intermediary.

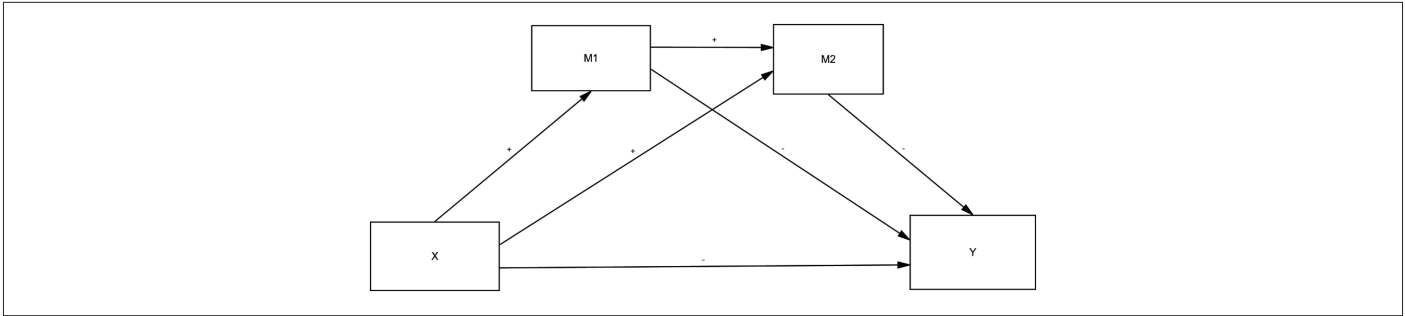
GİRİŞ

Maneviyat kavramı genellikle din kavramıyla karıştırılmaktadır. Hatta çoğu zaman eş anlamlı olarak düşünülmektedir. Halbuki maneviyat ve din kavramlarının benzer olmadığı daha doğrusu farklı kavramlar olduğunu vurgulamak gerekir. Bu açıdan bu kavramların birbirinin yerine kullanılması doğru değildir. Buna rağmen maneviyat ve din birbiriyle ilişkili kavramlardır. Aslında maneviyata olan ilginin büyük bir kısmı da dine dayanmaktadır. Hatta maneviyat din aracılığıyla da deneyimlenebilir. Ancak maneviyat kavramı dinlerin sınırlarını aşmak için teorize edilmiştir. Bununla birlikte maneviyat, herhangi bir belirli dini gelenekle ilişkili değildir, daha çok kendi kişisel değerlerine veya felsefesine dayanır.¹ Zinnbauer vd. dinin tipik olarak resmi/örgütsel üyelik ve inançlar/ritüeller ile ilişkili olduğunu, maneviyatın ise daha yüksek bir varlığa yakınlık ve/veya dünya ve canlılarla bağlantılılık duyguları ile ilişkili olduğunu belirtmiştir.² Başka bir ifadeyle din, bir kilise veya organize grupla ilişkili inançları ve uygulamaları içerirken, maneviyat, hayatta anlam ve amaç arayışıyla bağlantılı duyguları/deneyimleri içermektedir. Genellikle birlikte ortaya çıkabilmelerine rağmen, maneviyat kurumsal dinden farklı olarak daha bireyselleştirilmiş bir fenomeni temsil etmektedir.³ Zinnbauer vd. maneviyatı basitçe kutsal arayışı olarak tanımlar. Dolayısıyla kutsal, yaratıcıyla sınırlı değildir.⁴ Aksine, bir kişi için önemli olan herhangi bir şey kutsal olabilir (örneğin bir nesne, yakınlık, iş). Bu nedenle maneviyat, herhangi bir resmi dini yapının yokluğunda da ortaya çıkabilir.⁵

Günümüzde maneviyatın ruh sağlığı üzerine etkisini ortaya çıkarmak için bilimsel araştırmalar artarak devam etmektedir. Hatta ruh sağlığı uzmanları insanlarda maneviyatın veya manevi gelişimin önemine giderek daha fazla dikkat çekmeye de başlamışlardır. Her ne kadar konuyla ilgili bir fikir birliğine varılmamış olsa da maneviyatın veya maneviyatla ilişkili yapıların ruh sağlığıyla olumlu bir şekilde ilişkili olduğunu göstermektedir.⁶ Genel olarak kesitsel desenle yürütülen bu araştırmalarda maneviyatın fiziksel sağlık, ruh sağlığı ve madde bağımlılığı sonuçlarıyla oldukça tutarlı ve olumlu korelasyonlar raporlanmıştır. Özellikle maneviyatın yaşam sorunları, stres ve depresif duyguları azaltmada veya baş etmede etkili olduğu yönünde bilimsel sonuçlar vardır.⁷ Bununla birlikte maneviyatın bazı çalışmalarda da ruh sağlığıyla olumlu bir ilişki içerisinde olmadığı görülmektedir.⁸ Her ne kadar yapılan araştırmalarda farklı sonuçlar elde edilse de maneviyatın zorlu yaşam koşullarıyla mücadele eden hastalarda iyilik hali ve başa çıkma üzerinde yararlı etkileri olduğuna ilişkin bilimsel raporlar vardır.⁹ Maneviyat, olumsuz yaşam olaylarıyla uğraşan bireyler için faydalı etkiler gösterdiğinden, maneviyatın saldırganlık için de benzer bir amaca hizmet etmesi mümkündür. Zira yapılan çalışmalarda maneviyatın saldırganlığı azalttığına dair bilimsel kanıtlar ortaya konulmuştur.¹⁰ Maneviyatla yakından ilişkili olan dindarlık olgusunun da saldırganlığı azalttığına yönelik bilimsel kanıtlar vardır.¹¹ Bunun yanı sıra maneviyat merhamet üzerinden dolayı bir etkiyle saldırganlığı azaltabilir. Zira yapılan deneysel bir araştırmada merhamet eğitiminin saldırganlığı anlamlı bir şekilde azalttığı sonucuna ulaşılmıştır.¹² Benzer bir şekilde maneviyat, affedicilik üzerinden de dolayı bir etkiyle saldırganlığı azaltabilir. Affedicilik manevi bir erdem olarak görüldüğünden,¹³ maneviyatın affedicilik aracılığıyla saldırganlığı azaltmasının beklenmesi kuramsal olarak doğrudur. Ayrıca affedicilik, empati, diğergamlık, hoşgörü gibi pozitif ruh sağlığıyla birlikte anılmaktadır. Bu açıdan affediciliğin saldırganlık, nevroz, şiddet, öfke vb. gibi negatif ruh sağlığıyla ilişkilendirilmesi kuramsal olarak doğru olmayabilir. Zira araştırmacılar da olumsuz duygunun yokluğunun bağışlama için gerekli ve büyük ölçüde yeterli olduğunu öne sürmüşlerdir.¹⁴ Her ne kadar olumlu duygunun tek başına yeterli olmadığını öne süren araştırmacılar da olsa, psikolojik yapıların affetmeye zemin oluşturduğuna ilişkin bilimsel kanıtlar vardır.¹⁵ Bunun yanı sıra alanyazında affetmenin saldırganlığı azalttığına yönelik bilimsel kanıtlar da raporlanmıştır.¹⁶

Saldırganlık veya şiddet dünya genelinde hem sağlık problemi hem de sosyal bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu problem bazı ülkelerde çok yaygınken, bazı ülkelerde ise az yaygındır. Türkiye’de ise saldırganlık veya şiddet problemlerinin yaygınlığının çok olduğu söylenebilir. Zira TÜİK’in 2008 yılında yapmış olduğu Türkiye’de kadına yönelik aile içi şiddet araştırmasında Türkiye genelinde yaşamın herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalma %39,3, yaşamın herhangi bir döneminde cinsel şiddete maruz kalma %15,3 ve yaşamın herhangi bir döneminde fiziksel veya cinsel şiddet yaygınlığı ise %41,9 olarak bulunmuştur. 2014 yılında ise yaşamın herhangi bir döneminde fiziksel şiddete maruz kalma %35,5, yaşamın herhangi bir döneminde cinsel şiddete maruz kalma %12 ve yaşamın herhangi

- 1 John Milliman vd., "Workplace Spirituality and Employee Work Attitudes: An Exploratory Empirical Assessment", *Journal of Organizational Change Management* 16/4 (01 Ocak 2003), 426-447.
- 2 Brian J. Zinnbauer vd., "Religion and Spirituality: Unfuzzifying the Fuzzy", *Journal for the Scientific Study of Religion* 36/4 (1997), 549-564.
- 3 Justin M. Sprung vd., "Spirituality as a Moderator of the Relationship between Workplace Aggression and Employee Outcomes", *Personality and Individual Differences* 53/7 (01 Kasım 2012), 930-934.
- 4 Brian J. Zinnbauer vd., "The Emerging Meanings of Religiousness and Spirituality: Problems and Prospects", *Journal of Personality* 67/6 (1999), 889-919.
- 5 Sprung vd., "Spirituality as a Moderator of the Relationship between Workplace Aggression and Employee Outcomes", 930-934.
- 6 Douglas A. MacDonald - Daniel Holland, "Spirituality and Boredom Proneness", *Personality and Individual Differences* 32/6 (19 Nisan 2002), 1113-1119.
- 7 Abraham P. Greeff - Karla Loubser, "Spirituality as a Resiliency Quality in Xhosa-Speaking Families in South Africa", *Journal of Religion and Health* 47/3 (01 Eylül 2008), 288-301.
- 8 Carl E. Thoresen, "Spirituality and Health: Is There a Relationship?", *Journal of Health Psychology* 4/3 (Mayıs 1999), 291-300.
- 9 Timothy P. Daaleman vd., "Spirituality and Well-Being: An Exploratory Study of the Patient Perspective", *Social Science and Medicine* 53/11 (2001), 1503-1511.
- 10 Ryan C. Shorey vd., "The Relationship between Spirituality and Aggression in a Sample of Men in Residential Substance Use Treatment", *International Journal of Mental Health and Addiction* 14/1 (Şubat 2016), 23-30; Mark M. Leach vd., "Religious Activities, Religious Orientation, and Aggressive Behavior", *Journal for the Scientific Study of Religion* 47/2 (2008), 311-319; James Patrick Burns, *The Relationship of Spirituality to Adolescent Male Anger and Aggression* (Ann Arbor, United States, Ph.D., 2003); John Thomas Huber, *An Investigation of the Relations between Aggression and Spirituality* (Ann Arbor, United States, Ph.D., 2012); Jennifer L. Austin - Mariana K. Falconier, "Spirituality and Common Dyadic Coping: Protective Factors From Psychological Aggression in Latino Immigrant Couples", *Journal of Family Issues* 34/3 (01 Mart 2013), 323-346; Ram Gupta vd., "Intensity and Duration of Spiritual Practice Predict self rated Aggression", 2014, 645-650; Yasaman Zahra Sadeghifard vd., "Relationship between Aggression and Individual Resilience with the Mediating Role of Spirituality in Academic Students - A path Analysis", *Journal of Education and Health Promotion* 9 (30 Ocak 2020), 1-6.
- 11 Mustafa Fatih Ay, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi, Dindarlık, Ahlakı Olgunluk ve Saldırganlık Arasındaki İlişkiler", *Milli Eğitim Dergisi* 50/232 (24 Kasım 2021), 313-334; Necmi Karlı, "Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık ve Dindarlık İlişkisi", *Trabzon İlahiyat Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 305-338; Veyssel Yıysal - Yahya Turan, "Üniversite Öğrencilerinde Sürekli Kaygı, Dindarlık ve Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki İlişkiler", *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 67-104; Mustafa Ulu - Mehmet İkis, "Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Din İlişkisi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30/41 (28 Aralık 2016), 75-96.
- 12 Muhammet Fatih Genç, "Merhamet Eğitiminin Saldırganlık Davranışını Azaltmadaki Rolü", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (24 Aralık 2018), 61-82.
- 13 Steven J. Sandage - Sarah Crabtree, "Spiritual Pathology and Religious Coping as Predictors of Forgiveness", *Mental Health, Religion & Culture* 15/7 (01 Eylül 2012), 689-707.
- 14 Scott R. Ross vd., "Maladaptive Correlates of the Failure to Forgive Self and Others: Further Evidence for a Two-Component Model of Forgiveness", *Journal of Personality Assessment* 88/2 (27 Mart 2007), 158-167.
- 15 Félix Neto - Etienne Mullet, "Personality, Self-esteem, and Self-Constraint as Correlates of Forgiveness", *European Journal of Personality* 18/1 (2004), 15-30.
- 16 Jon R. Webb vd., "Forgiveness and Aggression Among College Students", *Journal of Spirituality in Mental Health* 14/1 (01 Ocak 2012), 38-58; Ross vd., "Maladaptive Correlates of the Failure to Forgive Self and Others"; Majed Ashy vd., "Apology, Forgiveness, and Reconciliation: An Ecological World View Framework", *Individual Differences Research* 8/1 (2010), 17-26; Ryan P. Brown - April Phillips, "Letting Bygones Be Bygones: Further Evidence for the Validity of the Tendency to Forgive Scale", *Personality and Individual Differences* 38/3 (01 Şubat 2005), 627-638; Jack W. Berry vd., "Dispositional Forgiveness: Development and Construct Validity of the Transgression Narrative Test of Forgiveness (TNFT)", *Personality and Social Psychology Bulletin* 27/10 (01 Ekim 2001), 1277-1290.

Şekil 1.
Kavramsal Etki Modeli

bir döneminde fiziksel veya cinsel şiddet yaygınlığı ise %37,5 olarak bulunmuştur.¹⁷ 2008 yılına göre 2014 yılında bir düşüş olsa da, yine de oranların oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca son yıllarda ülkemizde mülteci, sığınmacı ve göçmen sayısının artması ve yaşanan ekonomik sorunların bu oranları yukarı çekmesi veya oranların düşüşünü engellemesi/zorlaştırması muhtemeldir. Bu problemlerle etkili bir şekilde baş etmek için saldırganlık veya şiddet üzerine yapılacak güncel bilimsel araştırmalara, eğitimlere ve rehberliklere ihtiyaç olduğu söylenebilir. Buradan hareketle bu araştırmada saldırganlık konusu maneviyat, merhamet ve affedicilikle birlikte ele alınmıştır.

Bu araştırmanın temel amacı maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhamet ve affediciliğin aracılık rolünü incelemektir. Bu bağlamda araştırmada alanyazından yola çıkarak test edilmek üzere hipotetik bir model oluşturulmuştur. Bu hipotetik model, merhamet, affedicilik, maneviyat ve saldırganlık değişkenlerini kapsamaktadır. Araştırmanın içsel gizil değişkenleri (endogeneous latent variable) affedicilik, merhamet ve saldırganlık; dışsal gizil değişkeni (exogenous latent variable) ise maneviyattir. Aracılık etkisi incelenirken X (bağımsız değişken), Y (bağımlı değişken) ve M (aracı değişken) şeklinde ele alınmaktadır. Bu bağlamda doğrudan etki maneviyat (X) → saldırganlık (Y) şeklinde gösterilirken, aracılık etkisi maneviyat (X) → affedicilik ve merhamet (M) → saldırganlık (Y) şeklinde gösterilmektedir. Bu araştırma kapsamında önerilen hipotetik modelin ana çerçevesi alanyazındaki kuramsal ve ampirik bilgilerden hareketle oluşturulmuştur. Modelin simgesel görünümü Şekil 1'de verilmiştir: X: Maneviyat, Y: Saldırganlık, M1: Merhamet, M2: Affedicilik.

Şekil 1'deki kavramsal etki modelinde maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhamet ve affediciliğin aracılık etkisi gösterilmektedir. Bu modele ait hipotezler aşağıda belirtilmiştir:

- H₁: Maneviyat, merhametin pozitif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır.
- H₂: Maneviyat, affediciliğin pozitif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır.
- H₃: Maneviyat, saldırganlığın negatif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır.
- H₄: Merhamet, saldırganlığın negatif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır.
- H₅: Merhamet, affediciliğin negatif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır.
- H₆: Affedicilik, saldırganlığın negatif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır.
- H₇: Maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhametin aracılık etkisi vardır.
- H₈: Maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide affediciliğin aracılık etkisi vardır.
- H₉: Maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhamet ile affediciliğin seri aracılık etkisi vardır.

1. YÖNTEM

1.1. Model

Araştırma nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel araştırma modeline göre tasarlanmıştır. İlişkisel araştırma modeli iki veya ikiden çok değişken arasında birarada değişimin varlığının ya da derecesinin belirlendiği araştırma modelidir.¹⁸ Bu modelde sadece değişkenlerin birlikte değişimleri ele alınır. Bu durum sebep-sonuç ilişkisinin olabileceği noktada araştırmacıya fikir verebilir ama sebep-sonuç ilişkisi olarak yorumlanması doğru değildir.¹⁹ Aracılık ise yordayan değişkenin (bağımsız değişken) etkisini yordanan değişkene (bağımlı değişken) aktaran değişkenin (aracı değişken) etkisinin sınanmasıdır. Yordayan (bağımsız) ile yordanan (bağımlı) değişken arasındaki ilişkide bağlantı mekanizması gibi çalışan aracı (moderatör) değişken, yordayan değişkenin yordanan değişken üzerindeki etkisini daha iyi anlamamızı sağlar.²⁰ Bu araştırma için aracılık etkisi sınanacak değişkenler merhamet ve affediciliktir.

1.2. Örneklem

Çok değişkenli araştırmalarda örneklem büyüklüğü kullanılacak testlerin çeşitli olması, değişkenlerin sürekli veya kesikli olması vb. gibi nedenlerden dolayı güçleşmektedir. Ancak sosyal ve davranış bilimlerinde kullanılan GPower programı²¹ araştırmacıların işini nispeten kolaylaştırmaktadır. Bu araştırmada da örneklem büyüklüğü GPower bilgisayar programı kullanılarak tahmin edilmiştir. Programda "F test" ailesinden "Linear Multiple regression: Fixed model, R² devlation from zero" seçilerek etki büyüklüğü 0,05, güç 0,95, tip 1 hata (α) 0,05 ölçüt alınarak toplam örneklem büyüklüğü en az 355 olarak hesaplanmıştır. Bu araştırmada ise 424 katılımcı örnekleme dahil

17 "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, 2008, 2014", TÜİK - İstatistik Veri Portalı (Erişim 27 Kasım 2022).

18 Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi* (Ankara: Nobel, 2020), 114.

19 Şener Büyükoztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Pegem Akademi, 2021), 191.

20 Sait Gürbüz - Faruk Şahin, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri* (Seçkin Yayıncılık, 2014).

21 Franz Faul vd., "G*Power 3: A Flexible Statistical Power Analysis Program for the Social, Behavioral, and Biomedical Sciences", *Behavior Research Methods* 39/2 (01 Mayıs 2007), 175-191.

Tablo 1.
Örneklemin Cinsiyete Göre Sayı ve Yüzdeleri

Cinsiyet	n		%
Erkek	97		22,8
Kadın	327		77,2
Yaş	$\bar{X} \pm SD$	Minimum	Maximum
	30,12 $\pm$ 10,29	18	68
Toplam	424		100

edilmiştir. Örnekleme ulaşımda seçkisiz olmayan örnekleme tekniklerinden basit seçkisiz örnekleme tekniği tercih edilmiştir. Bu teknik, her bir örneklem birimine eşit seçilme ihtimali vererek seçilen birimlerin örnekleme alınması şeklinde işletilmektedir.²² Örnekleme ilgili detaylı bilgiler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1 incelendiğinde örneklemin 97'sinin (%22,8) erkek, 327'sinin (%77,5) kadın olduğu görülmektedir. Örneklemin yaşları ise 18 ile 68 yaşa aralığında değişmekte olup, aritmetik yaş ortalamaları $\bar{X} = 30,12$ olarak hesaplanmıştır.

1.3. Veri Toplama Araçları

Manevi Yönelim Ölçeği: Manevi Yönelim Ölçeği, Kasapoğlu tarafından geliştirilmiştir.²³ Ölçek toplamda 16 maddeden oluşan tek faktörlü yapıya sahiptir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 16, en yüksek puan ise 80'dir. Ölçekte ters madde yoktur. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı ,87 olarak hesaplanmıştır.²⁴ Bu araştırma için Cronbach Alfa katsayısı ,85'tir.

Saldırganlık Ölçeği: Saldırganlık Ölçeği, Buss ve Warren tarafından geliştirilmiştir.²⁵ Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması yani geçerlilik ve güvenilirlik analizleri Demirtaş Madran tarafından yapılmıştır.²⁶ Ölçeğin Türkçe şeklinin özgün şekliyle uyduğu ve fiziksel saldırganlık, düşmanlık, öfke ve sözel saldırganlık olmak üzere dört faktör içerdiği bulunmuştur. Ölçeğe ilişkin Cronbach alfa katsayısı, genel ölçek için ,85, fiziksel saldırganlık boyutu için ,78, düşmanlık boyutu için ,71, öfke boyutu için ,71 ve sözel saldırganlık boyutu için ,48 olarak belirlenmiştir.²⁷ Bu araştırma için Cronbach Alfa katsayısı ,89'dur. Ölçekteki ters maddeler yeniden yani ters çevrilerek puanlanmıştır.

Affedicilik Ölçeği: Affedicilik Ölçeği, Berry vd. tarafından geliştirilmiştir.²⁸ Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması yani geçerlilik ve güvenilirlik analizleri Sarıçam ve Akın tarafından gerçekleştirilmiştir.²⁹ Affedicilik ölçeği tek boyutlu faktör yapısına sahiptir. Ölçekte toplam on madde bulunmaktadır. Her madde "Hiç Katılmıyorum," "Katılmıyorum," "Kararsızım," "Katılıyorum" ve "Tamamen Katılıyorum" şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 10, en yüksek puan ise 50'dir. Ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı ,67 olarak bulunmuştur.³⁰ Ölçekteki ters maddeler yeniden yani ters çevrilerek puanlanmıştır. Bu araştırma için Cronbach Alfa katsayısı ,63'tür.

Merhamet Ölçeği: Merhamet Ölçeği, Pommier tarafından geliştirilmiştir.³¹ Ölçeğin Türkçe'ye uyarlaması yani geçerlilik ve güvenilirlik analizleri Akdeniz ve Deniz tarafından gerçekleştirilmiştir.³² Merhamet ölçeği 24 maddeden oluşmaktadır ve 5'li likert tarzında hazırlanmıştır. Ölçeğin geneli için Cronbach Alfa katsayısı ,85'tir. Ölçek 6 faktörden oluşmaktadır. Faktörlerin Cronbach Alfa katsayısı ise sevecenlik boyutu için ,73, umursamazlık boyutu için ,64, paylaşımların bilincinde olma boyutu için ,66, bağlantısızlık boyutu için ,67, bilinçli farkındalık boyutu için ,70 ve ilişki kesme boyutu için ,60'tır.³³ Ölçekteki ters maddeler yeniden yani ters çevrilerek puanlanmıştır. Bu araştırma için Cronbach Alfa katsayısı ,84'tür.

1.4. Verilerin Toplanması ve Analizi

Bu araştırma için T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 29.06.2022 tarihli toplantısında 68282350/2022/G14 numaralı kararı ile etik kurul izni alınmıştır. Etik kurul izni sonrasında verilerin toplanmasına geçilmiştir. Veri toplama sürecinde katılımcılara araştırma hakkında bilgi verilmiş, katılımın gönüllülüğe dayalı olduğu belirtilmiş ve onamları alınmıştır. Verilerin toplanmasına ise 01.07.2022 tarihinde başlanmış olup 30.09.2022 tarihinde bitirilmiştir.

Araştırmada veri analizine geçilmeden önce veri setinde hatalı veya eksik kodlamalar olup olmadığı incelenmiş ve uç değerler kontrol edilmiştir. Veri setinde uç değer olarak Mahalanobis uzaklık değeri dikkate alınmış ve ,001 anlamlılık düzeyine göre³⁴ ölçümler (6 veri seti) veri setinden çıkarılmıştır. Bunun yanı sıra araştırmada yer alan değişkenlerin normallik varsayımları kontrol edilmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde ölçeklerin Skewness ve Kurtosis değerlerinin kabul edilebilir sınırlar içerisinde olduğu görülmektedir. Uyum iyiliği için Skewness değerlerinin +2 ile -2 arasında ve Kurtosis değerlerinin de +2 ile -2 arasında olması gerektiği görüşü referans olarak alınmıştır.³⁵

22 Büyükköztürk vd., *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, 88.

23 Fiğen Kasapoğlu, "Manevi Yönelim Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik", *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16/3 (03 Ocak 2016), 52-68.

24 Kasapoğlu, "Manevi Yönelim Ölçeği'nin Geliştirilmesi", 52-68.

25 Arnold H. Buss - W. L. Warren, *Aggression Questionnaire:(AQ)* (Western Psychological Services Torrance, CA, 2000).

26 Andaç H. Demirtaş Madran, "Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *Türk Psikoloji Dergisi* 24/2 (2012), 1-6.

27 Demirtaş Madran, "Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması".

28 Jack W. Berry vd., "Forgivingness, Vengeful Rumination, and Affective Traits", *Journal of Personality* 73/1 (Şubat 2005), 183-225.

29 Hakan Sarıçam - Ahmet Akın, "Affedicilik Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *HAYEF Journal of Education* 10/1 (06 Ağustos 2013), 37-46.

30 Sarıçam - Akın, "Affedicilik Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", 37-46.

31 Elizabeth Ann Pommier, *The Compassion Scale* (US, Dissertation Abstracts International Section A: Humanities And Social Sciences, 2011).

32 Seher Akdeniz - M. Engin Deniz, "Merhamet Ölçeği'nin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması", *The Journal of Happiness & Well-Being* 4/1 (2016), 50-61.

33 Akdeniz - Deniz, "Merhamet Ölçeği'nin Türkçe Uyarlanması", 50-61.

34 Şener Büyükköztürk, *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı* (Ankara: Pegem Akademi, 2011).

35 Craig A. Mertler - Rachel Reinhart, *Advanced and Multivariate Statistical Methods* (New York: Routledge, 2016).

Tablo 2.
Ölçeklere İlişkin İstatistikler

Ölçekler	n	Minimum	Maximum	X	ss	Skewness	Kurtosis
Affedicilik	424	15,00	42,00	29,92	5,35	-,184	-,179
Maneviyat	424	43,00	80,00	71,46	7,17	-1,207	1,587
Saldırganlık	424	35,00	129,00	78,77	16,91	,173	,101
Merhamet	424	54,00	120,00	98,72	10,42	-,395	,267

Tablo 3.
Doğrulayıcı Faktör Analizleri

Uyum Ölçütleri	İyi Uyum	Kabul Edilebilir Uyum	Maneviyat	Saldırganlık	Merhamet	Affedicilik
CMIN/DF	$0 \leq \text{CMIN/DF} \leq 2$	$2 \leq \text{CMIN/DF} \leq 3$	3,332	2,261	1,711	2,828
RMSA	$0 \leq \text{RMSA} \leq 0,05$	$0,05 \leq \text{RMSA} \leq 0,080$	,074	,055	,043	,066
CFI	$0,97 \leq \text{CFI} \leq 1$	$0,90 \leq \text{CFI} \leq 0,95$	,937	,903	,922	,922
GFI	$0,90 \leq \text{GFI} \leq 1$	$0,85 \leq \text{GFI} \leq 0,90$	,929	,891	,926	,967

Tablo 4.
Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Değişkenler	1	2	3	4
1. Maneviyat	1			
2. Saldırganlık	-,191**	1		
3. Affedicilik	,156**	-,421**	1	
4. Merhamet	,231**	-,096*	,096*	1

**p < ,01; *p < ,05.

Araştırmamızın veri analizinde Statistical Package for the Social Sciences 23.0 (IBM Corp., Armonk, NY, US) versiyon program kullanılmıştır. Veri analizinde öncelikle değişkenlerin frekans analizleri ile ölçeklerin Cronbach Alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı hesaplanmıştır. Daha sonra IBM SPSS Amos 21.0 (IBM Corp., Armonk, NY, USA) versiyon programında ölçeklerin doğrulayıcı faktör analizleri yapılmıştır. Ölçeklerin uyum iyiliği indeksleri için CMIN/DF ≤ 4 , CFI $\geq ,90$, GFI ≥ 85 ile RMSEA $\leq ,080$ kabul edilebilir görüşü esas alınmıştır.³⁶ Araştırmada değişkenler arası ilişkileri belirlemek için IBM SPSS programında korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizi ise Andrew F. Hayes'in geliştirdiği SPSS için PROCESS prosedürü versiyon 3,5 ile gerçekleştirilmiştir. Aracılık analizi Hayes'in iki aracı değişken için önerdiği Model 6 seçilerek test edilmiştir.³⁷ Modelde bootstrap örnekleme sayısı 5000 ve güven düzeyi %95 turulmuştur. Bu model içerisinde çoklu ardışık regresyon analizini de gerçekleştirmektedir.

2. BULGULAR

Tablo 3 incelendiğinde ölçeklerin güvenilirlikleri için yapılan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda yapıların doğrulandığı görülmektedir. Elde edilen indeksler kabul edilebilir uyum sınırları içerisinde. Ölçeklerin uyum indeksleri için CMIN/DF ≤ 4 , CFI $\geq ,90$, GFI ≥ 85 ile RMSEA $\leq ,080$ kabul edilebilir görüşü esas alınmıştır.³⁸

Tablo 4 incelendiğinde dışsal gizil değişken maneviyat ile saldırganlık arasında negatif yönlü ($r = -,191$; $p < ,01$), maneviyat ile affedicilik arasında pozitif yönlü ($r = ,156$; $p < ,01$) ve maneviyat ile merhamet arasında pozitif yönlü ($r = ,231$; $p < ,01$) düzeyinde anlamlı korelasyonların olduğu görülmektedir. Araştırmamızın içsel gizil değişkenleri merhamet ile saldırganlık arasında negatif yönlü ($r = -,096$; $p < ,05$), merhamet ile affedicilik arasında pozitif yönlü ($r = ,096$; $p < ,05$) ve affedicilik ile saldırganlık arasında negatif yönlü ($r = -,421$; $p < ,01$) düzeyinde anlamlı korelasyonların olduğu görülmektedir.

Şekil 2'de hipotezlere ilişkin istatistiksel etki modeline yer verilmiştir.

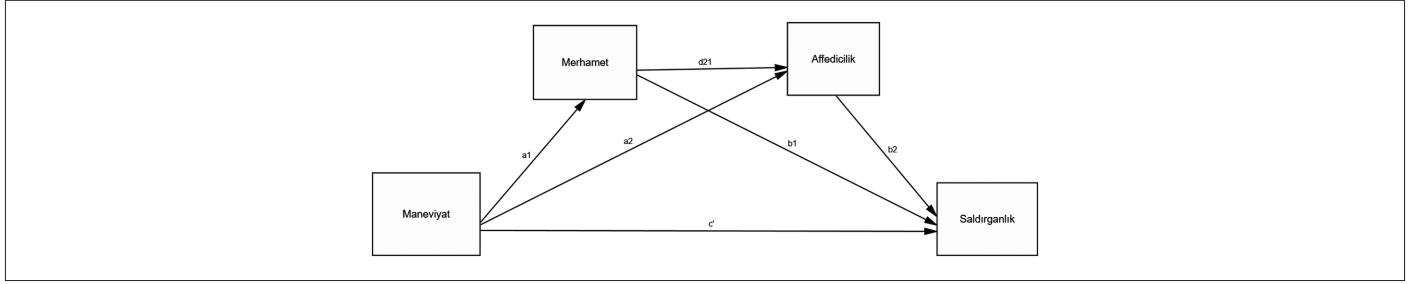
Tablo 5'e bakıldığında regresyon analizi sonucunda maneviyatın merhameti pozitif olarak anlamlı ($\beta = ,3351$; $p < ,01$) yordadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte maneviyat, merhametin ($R^2 = ,05$) %5'ini açıklamaktadır. Elde edilen bulgulara göre araştırmamızın başında öne sürülen "H₁: Maneviyat, merhametin pozitif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır" yönündeki hipotez doğrulanmıştır.

Tablo 5'e bakıldığında regresyon analizi sonucunda maneviyatın affediciliği pozitif olarak anlamlı ($\beta = ,1057$; $p < ,01$) yordadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte maneviyat, affediciliğin ($R^2 = ,02$) %2'sini açıklamaktadır. Elde edilen bulgulara göre araştırmamızın başında öne sürülen "H₂: Maneviyat, affediciliğin pozitif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır" yönündeki hipotez doğrulanmıştır.

36 Cem Harun Meydan - Harun Şeşen, *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları* (Ankara: Detay Yayıncılık, 2011), 37; Nuran Bayram, *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş* (Bursa: Ezgi Kitabevi, 2013), 78; İsmail Seçer, *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi Analiz ve Raporlaştırma* (Ankara: Anı Yayıncılık, 2013), 152.

37 Andrew F. Hayes, *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis, Second Edition: A Regression-Based Approach* (Guilford Publications, 2017).

38 Meydan - Şeşen, *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*, 37; Bayram, *Yapısal Eşitlik Modellemesine Giriş*, 78; Seçer, *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi Analiz ve Raporlaştırma*, 152.

Şekil 2.
İstatiksel Etki Modeli

Tablo 5. Aracılık Analizi												
Dışsal Gizil Değişken	İçsel Gizil Değişkenler											
	M1: Merhamet				M2: Affedicilik				Saldırganlık			
	Regresyon katsayıları	β	SH	p	Regresyon katsayıları	β	SH	p	Regresyon katsayıları	β	SH	p
X: Maneviyat	a1	,3351	,068	<,01	a2	,1057	3,19	<,01	Doğrudan etki c'	,2867	,1071	<,01
M1					d21	,0324	,025	>,05	b1	-,0480	0,732	>,05
M2									b2	-1,2609	,1402	<,01
Sabit		74,77	4,94	<,01		19,16	3,19	<,01		141,73	9,59	<,01
	$R^2 = ,05, F = 23,73; p < ,01$				$R^2 = ,02, F = 6,09; p < ,01$				$R^2 = ,19, F = 33,77; p < ,01$			
								Etki	BootSE	BootLLCI	BootULCI	
Doğrudan etki	Maneviyat -> Saldırganlık							-2,867	,1126	-,6711	-,2284	
Toplam Etki	Maneviyat -> Saldırganlık + Maneviyat -> Merhamet -> Saldırganlık + Maneviyat -> Affedicilik -> Saldırganlık							-4,498	,1071	-,4972	-,0762	
Dolaylı Etki 1 (a ₁ , b ₁)	Maneviyat -> Merhamet -> Saldırganlık							-,0161	,0260	-,0654	,0379	
Dolaylı Etki 2 (a ₂ , b ₂)	Maneviyat -> Affedicilik -> Saldırganlık							-,1333	,0520	-,2412	-,0349	
Dolaylı Etki 3 (a ₁ , d ₂₁ , b ₂)	Maneviyat -> Merhamet -> Affedicilik -> Saldırganlık							-,0137	,0134	-,0427	,0104	
Toplam Dolaylı Etki								-,1631	,0564	-,2777	-,0543	

Bootstrap örnekleme sayısı 5000 ve güven düzeyi %95

Tablo 5'e bakıldığında regresyon analizi sonucunda maneviyatın saldırganlığı negatif olarak anlamlı ($\beta = ,2867 = p < ,01$) yordadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte maneviyat, affediciliğin ($R^2 = ,19$) %19'unu açıklamaktadır. Elde edilen bulgulara göre araştırmanın başında öne sürülen "H₃: Maneviyat, saldırganlığın pozitif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır" yönündeki hipotez doğrulanmıştır.

Tablo 5'e bakıldığında regresyon analizi sonucunda merhametin saldırganlığı negatif olarak anlamsız ($\beta = -,0480 = p > ,05$) yordadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre araştırmanın başında öne sürülen "H₄: Merhamet, saldırganlığın pozitif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır" yönündeki hipotez doğrulanmamıştır.

Tablo 5'e bakıldığında regresyon analizi sonucunda merhametin affediciliği pozitif olarak anlamsız ($\beta = -,0324 = p > ,05$) yordadığı tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre araştırmanın başında öne sürülen "H₅: Merhamet, affediciliğin negatif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır" yönündeki hipotez doğrulanmamıştır.

Tablo 5'e bakıldığında regresyon analizi sonucunda affediciliğin saldırganlığı negatif olarak anlamlı ($\beta = -1,2609 = p < ,01$) yordadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte affedicilik, saldırganlığın ($R^2 = ,39$) %39'unu açıklamaktadır. Elde edilen bulgulara göre araştırmanın başında öne sürülen "H₆: Affedicilik, saldırganlığın pozitif yönde anlamlı bir yordayıcısıdır" yönündeki hipotez doğrulanmıştır.

Tablo 5'te görüldüğü gibi maneviyatın saldırganlık üzerinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri ile bootstrap güven aralıkları hesaplanmıştır. Tablo 4'te görüldüğü gibi maneviyat -> saldırganlık + maneviyat -> merhamet -> saldırganlık + maneviyat -> affedicilik -> saldırganlık şeklindeki toplam etkisi negatif yönlü -4,498, güven aralıkları ise BootLLCI = -,4972 ile BootULCI = -,0762 olarak hesaplanmıştır. Doğrudan etkisi yani maneviyat -> saldırganlık (c' yolu) negatif yönlü -2,867, güven aralıkları ise BootLLCI = -,6711 ile BootULCI = -,2284 olarak hesaplanmıştır. Toplam Dolaylı Etkisi yani maneviyat -> merhamet -> saldırganlık + maneviyat -> affedicilik -> saldırganlık + maneviyat -> merhamet -> affedicilik -> saldırganlık ise negatif yönlü -1,631, güven aralıkları ise BootLLCI = -,2777 ile BootULCI = -,0543 olarak hesaplanmıştır.

Tablo 5'te görüldüğü gibi maneviyatın saldırganlığa olan üç tane dolaylı etkisi hesaplanmıştır. Aracı değişken analizinde güven aralığı değerleri arasında 0 olmaması yani her iki güven aralığı değerinin de pozitif veya negatif değer olması aracı değişken etkisinin olduğu anlamına gelir. Baron ve Kenny'nin³⁹ geleneksel yaklaşımının aksine bu yaklaşımda, aracılık etkisi veya dolaylı etkinin olup olmadığı, bootstrap analizi neticesinde elde edilen %95 güven aralığındaki değerlere bakılarak belirlenir.⁴⁰

Dolaylı Etki 1 yani Maneviyat -> Merhamet -> Saldırganlık (a_1, b_1) etkisi negatif yönlü $-.0161$, güven aralıkları ise $BootLLCI = -.0654$ ile $BootULCI = .0379$ olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre araştırmamızın başında öne sürülen " H_7 : Maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhamet aracı etkisi vardır" yönündeki hipotez doğrulanmıştır.

Dolaylı Etki 2 yani Maneviyat -> Affedicilik -> Saldırganlık (a_2, b_2) etkisi negatif yönlü $-.1333$, güven aralıkları ise $BootLLCI = -.2412$ ile $BootULCI = -.0349$ olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre araştırmamızın başında öne sürülen " H_8 : Maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide affediciliğin aracı etkisi vardır" yönündeki hipotez doğrulanmıştır.

Dolaylı Etki 3 yani Maneviyat -> Merhamet -> Affedicilik-> Saldırganlık (a_1, d_{21}, b_2) etkisi negatif yönlü $-.0137$, güven aralıkları ise $BootLLCI = -.0427$ ile $BootULCI = .0104$ olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bulgulara göre araştırmamızın başında öne sürülen " H_9 : Maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhamet ile affediciliğin seri aracılık etkisi vardır" yönündeki hipotez doğrulanmamıştır.

3. TARTIŞMA

Bu araştırmada maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhamet ve affediciliğin aracılık rolü ele alınmıştır. Maneviyatın saldırganlık üzerinde toplam, doğrudan ve dolaylı etki değerleri ile bootstrap güven aralıkları hesaplanmıştır. Toplam etki yani maneviyat -> saldırganlık + maneviyat -> merhamet -> saldırganlık + maneviyat -> affedicilik -> saldırganlık şeklindeki etkisi negatif yönlü -4498 , güven aralıkları ise $BootLLCI = -.4972$ ile $BootULCI = -.0762$ olarak hesaplanmıştır. Doğrudan etki yani maneviyat -> saldırganlık (c' yolu) negatif yönlü $-.2867$, güven aralıkları ise $BootLLCI = -.6711$ ile $BootULCI = -.2284$ olarak hesaplanmıştır. Toplam dolaylı etki yani maneviyat -> merhamet -> saldırganlık (a_1, b_1) + maneviyat -> affedicilik -> saldırganlık (a_2, b_2) + maneviyat -> merhamet -> affedicilik-> saldırganlık (a_1, d_{21}, b_2) ise negatif yönlü $-.1631$, güven aralıkları ise $BootLLCI = -.2777$ ile $BootULCI = -.0543$ olarak hesaplanmıştır. Dolaylı etki analizi sonucunda maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide affediciliğin kısmi aracılık rolüne sahip olduğu, maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhametin aracılık rolüne sahip olmadığı, maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhametin affedicilik üzerinden seri aracılık rolüne sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Maneviyatın saldırganlığı azaltmada affedicilik üzerinden dolaylı etkisinin olması beklenen bir durumdur. Ancak maneviyatın saldırganlığı azaltmada merhamet üzerinden dolaylı etkisinin olmaması beklenenin aksine bir durumdur. Bu durum aslında merhamet ve affediciliğin farklı etkiler üretmesi açısından anlamlıdır. Zira merhamet "öteki" ile ilgiliyken, affedicilik "kendini" ve "öteki" ile ilgilidir. Ayrıca affetme tutumu genellikle bir davranışa/suçta yönelikken, merhamet genellikle duruma yöneliktir. Dolayısıyla affediciliğin saldırganlık üzerinde azaltıcı bir etkiye sahip olması doğaldır.

Modele ilişkin ayrıntılı bulgu, tartışma ve değerlendirmeler aşağıda sunulmuştur.

Araştırmada ilk önce değişkenler arası ilişkiler incelenmiştir. Elde edilen bulgulara göre dışsal gizil değişken maneviyat ile saldırganlık arasında negatif yönlü, maneviyat ile affedicilik arasında pozitif yönlü ve maneviyat ile merhamet arasında pozitif yönlü anlamlı bir korelasyonun olduğu görülmüştür. Araştırmamızın içsel gizil değişkenleri merhamet ile saldırganlık arasında negatif yönlü, merhamet ile affedicilik arasında pozitif yönlü ve affedicilik ile saldırganlık arasında negatif yönlü anlamlı korelasyonların olduğu görülmüştür. Değişkenler arasında anlamlı ilişkilerin olması sınanmak üzere tasarlanan kavramsal etki modelinin doğru olduğunu göstermektedir.

Araştırmada değişkenler arası ilişkilerden sonra değişkenlerin yordayıcılığına bakılmıştır. Regresyon analizi sonucunda maneviyatın merhameti pozitif olarak anlamlı yordadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte maneviyat, merhametin %5'ini açıkladığı tespit edilmiştir. Mevcut bulgular alanyazını destekler niteliktedir. Alanyazın incelendiğinde korelasyonel araştırmalarda dindarlık ile merhamet arasında pozitif ilişkiler raporlanmıştır.⁴¹

Maneviyatın affediciliği pozitif olarak anlamlı yordadığı tespit edilmiştir. Maneviyat, affediciliğin %2'sini açıklamaktadır. Alanyazın incelendiğinde araştırmada elde edilen bulguları destekleyen yani maneviyatın affediciliği arttırdığına yönelik bilimsel kanıtlar ortaya konmuştur.⁴² Davis vd. tarafından gerçekleştirilen metaanalitik bir araştırmada da maneviyatın sürekli affetme, durumsal affetme ve kendini affetmeyi pozitif yönde yordadığı raporlanmıştır.⁴³ Maneviyatla ilişkili olan dindarlık ile affedicilik arasında da pozitif yönlü bir ilişki olduğuna yönelik bilimsel raporlar vardır.⁴⁴

Maneviyatın saldırganlığı negatif olarak anlamlı yordadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte maneviyat, affediciliğin %19'unu açıklamaktadır. Burada şu soru akla gelebilir: "Neden maneviyatlı bireyler başkalarına göre saldırgan değiller? Bunun nedeni maneviyat eğilimi yüksek bireylerin bilişsel arka planında varolan hümanistik anlayışın saldırgan düşünceleri pozitif düşüncelere dönüştürmesi ve bu pozitif

39 Reuben M. Baron - David A. Kenny, "The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations", *Journal of Personality and Social Psychology* 51/6 (1986), 1173-1182.

40 Sait Gürbüz - Mehmet Emin Bayık, "Aracılık Modellerinin Analizinde Modern Yaklaşım: Baron ve Kenny Yöntemi Artık Terk Edilmeli mi?", 6. *Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı* (Isparta, 2018), 35-52.

41 Hızır Hacikeleşoğlu - Saffet Kartopu, "Merhamet ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *The Journal of Academic Social Science Studies* 6 (01 Ocak 2017), 203-227; Zeynep Özcan, "Bireylerin Kendilerine ve 'Öteki'lere Karşı Merhamet Düzeylerinin Dinî Yönelimleri Açısından İncelenmesi", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/1 (15 Haziran 2022), 47-66.

42 Webb vd., "Forgiveness and Aggression Among College Students", 38-58.

43 Don E. Davis vd., "Research on Religion/Spirituality and Forgiveness: A Meta-Analytic Review", *Psychology of Religion and Spirituality* 5 (2013), 233-241.

44 Ayşe Şentepe, *Ruh Sağlığı Belirtilerinin Yordayıcısı Olarak Affetme ve Dindarlık İlişkisi* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016); Ali Ayten, "Affedicilik ve Din: Affetme Eğilimi ve Dindarlıkla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (2009), 111-128; Veysel Uysal, "Genç Yetişkinlerde Affetme Eğilimleri ve Dinî Yönelim/Dindarlık", *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (2015), 35-56.

düşüncelere paralel olarak yaşanan pozitif duyguların ortaya çıkması olabilir. Ayrıca manevi eğilimi yüksek insanların olumsuz durumlarda saldırgan davranışlar yerine karşısındaki insana tepkisini gösterebileceği alternatif pek çok tepkinin olduğunu bilmesi ve tepkisini bu şekilde göstermesi de olabilir. Araştırmada elde edilen bulgular alanyazını destekler niteliktedir. Alanyazın incelendiğinde maneviyatın saldırganlığı azalttığına dair kanıtlar vardır.⁴⁵ Huber tarafından yapılan tez çalışmasında manevi yönelimin fiziksel saldırganlık, bilişsel saldırganlık, davranışsal saldırganlık ve genel saldırganlık ile negatif yönlü anlamlı ilişkiler raporlanmıştır.⁴⁶ Burns tarafından saldırganlıkla ilişkili olan öfke üzerine yapılan bir başka tezde de maneviyatın genel öfke, araçsal ve tepkisel öfkeyi negatif olarak anlamlı yordadığı raporlanmıştır.⁴⁷ Austin ve Falconier tarafından yapılan bir başka araştırmada ise maneviyatın psikolojik saldırganlığı negatif olarak yordadığı sonucuna ulaşılmıştır.⁴⁸ Gupta vd. tarafından gerçekleştirilen bir başka araştırmada da manevi pratiklerle fiziksel saldırganlık, öfke ve sözel saldırganlık arasında negatif korelasyonlar raporlanmıştır.⁴⁹ Sprung vd. tarafından iş yeri saldırganlığı üzerine yapılan bir araştırmada maneviyat ile fiziksel ve sözlü saldırganlık arasında negatif yönlü anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir.⁵⁰ Büte tarafından yapılan benzer bir araştırmada da iş yeri maneviyatının saldırgan davranış türlerini yani düşmanca davranışları, engelleme davranışları ve açık saldırgan davranışları negatif olarak anlamlı yordadığı raporlanmıştır.⁵¹ Bu araştırmaların yanı sıra maneviyatla ilişkili olan dindarlığın da saldırganlık üzerinde negatif yönlü bir etkisinin olduğuna yönelik bilimsel raporlar vardır.⁵²

Merhametin saldırganlığı negatif olarak anlamsız yordadığı tespit edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde araştırmada elde edilen bulguların aksine merhamet eğitiminin saldırganlığı azalttığına ilişkin deneysel bir çalışma vardır.⁵³ Merhametin affediciliği ise pozitif olarak anlamsız yordadığı tespit edilmiştir.

Affediciliğin saldırganlığı negatif olarak anlamlı yordadığı tespit edilmiştir. Bununla birlikte affedicilik, saldırganlığın %39'unu açıklamaktadır. Affediciliğin saldırganlık üzerinde önemli bir etkisi olması açıklanmaya muhtaçtır. Bu durum affedici bireylerin içsel kontrol odağına sahip bireyler olması hem kendisine hem de karşısındakine zarar vermeden saldırgan davranışları dışa vurduğu şeklinde açıklanabilir. Ayrıca affedicilik eğilimi yükseldikçe bireylerin olumsuz durumlar karşısında hızlı tepkiler vermesi yerine yavaş tepkiler vermesinin saldırgan davranışları büyük oranda azalttığı ifade edilebilir. Alanyazında araştırmada elde edilen bulguları destekleyen yani affediciliğin saldırganlığı azalttığına yönelik bilimsel kanıtlar ortaya konmuştur.⁵⁴

SONUÇ

Maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhamet ve affediciliğin aracılık rolünün ele alındığı bu araştırmada, maneviyatın saldırganlığa olan üç tane dolaylı etkisi hesaplanmıştır. Birincisi maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide affediciliğin aracılık rolü, ikincisi maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhametin aracılık rolü, üçüncüsü ise maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide merhametin affedicilik üzerinden seri aracılık rolüdür. Bu bağlamda maneviyat ile saldırganlık arasındaki ilişkide affediciliğin kısmi aracılık rolüne sahip olduğu, merhametin aracılık rolüne sahip olmadığı, merhametin affedicilik üzerinden seri aracılık rolüne sahip olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu araştırmanın kesitsel bir desenle yürütülmesi araştırmanın en temel sınırlılığıdır. Çünkü bu desen türü değişkenlerin zamanla değişimi hakkında bilgi vermemektedir. Araştırmanın bir başka sınırlılığı ise örneklemin evreni temsil ve uygunluk noktasındaki eksiklikleridir. Bu durum da bulguların evrene genellemesini sınırlamaktadır. Yeni yapılacak araştırmalarda bu sınırlılıkların aşılması ve araştırmada elde edilen bulguların test edilmesi önerisinde bulunulabilir.

Etik Komite Onayı: Bu araştırma için T.C. Pamukkale Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimleri Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 29.06.2022 tarihli toplantısında 68282350/2022/G14 protokol numarası ile etik kurul izni alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Ethics Committee Approval: Ethical committee approval was received from Social and Human Sciences Scientific Research and Publication Ethics Committee of T.C. Pamukkale University (Date: June 29, 2022, Protocol Number: 68282350/2022/G14).

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Declaration of Interests: The author has no conflicts of interest to declare.

Funding: The author declared that this study has received no financial support.

45 Leach vd., "Religious Activities, Religious Orientation, and Aggressive Behavior", 311-319; Shorey vd., "The Relationship between Spirituality and Aggression in a Sample of Men in Residential Substance Use Treatment", 23-30; Sadeghifard vd., "Relationship between Aggression and Individual Resilience with the Mediating Role of Spirituality in Academic Students – A path Analysis", 1-6.

46 Huber, *An Investigation of the Relations between Aggression and Spirituality*, 81.

47 Burns, *The Relationship of Spirituality to Adolescent Male Anger and Aggression*, 85.

48 Austin - Falconier, "Spirituality and Common Dyadic Coping", 323-346.

49 Gupta vd., "Intensity and Duration of Spiritual Practice Predict self rated Aggression", 645-650.

50 Sprung vd., "Spirituality as a Moderator of the Relationship between Workplace Aggression and Employee Outcomes", 930-934.

51 Mustafa Büte, "İşyeri Maneviyatının Bireylerarası Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma", *Journal of Academic Value Studies* 4/22 (2019), 898-913.

52 Ay, "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi, Dindarlık, Ahlakî Olgunluk ve Saldırganlık Arasındaki İlişkiler", 313-334; Karlı, "Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık ve Dindarlık İlişkisi", 305-338; Uysal - Turan, "Üniversite Öğrencilerinde Sürekli Kaygı, Dindarlık ve Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki İlişkiler", 67-104; Ulu - İkis, "Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Din İlişkisi", 75-96.

53 Genç, "Merhamet Eğitiminin Saldırganlık Davranışını Azaltmadaki Rolü", 61-82.

54 Webb vd., "Forgiveness and Aggression Among College Students", 38-58; Ross vd., "Maladaptive Correlates of the Failure to Forgive Self and Others", 158-167; Ashy vd., "Apology, Forgiveness, and Reconciliation: An Ecological World View Framework", 17-26; Brown - Phillips, "Letting Bygones Be Bygones", 627-638; Berry vd., "Dispositional Forgiveness", 183-225.

KAYNAKÇA

- Akdeniz, Seher - Deniz, M. Engin. "Merhamet Ölçeği'nin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *The Journal of Happiness & Well-Being* 4/1 (2016), 50-61.
- Ashy, Majed vd. "Apology, Forgiveness, and Reconciliation: An Ecological World View Framework". *Individual Differences Research* 8/1 (2010), 17-26.
- Austin, Jennifer L. - Falconier, Mariana K. "Spirituality and Common Dyadic Coping: Protective Factors From Psychological Aggression in Latino Immigrant Couples". *Journal of Family Issues* 34/3 (01 Mart 2013), 323-346. <https://doi.org/10.1177/0192513X12452252>
- Ay, Mustafa Fatih. "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Eğitimi, Dindarlık, Ahlaki Olgunluk ve Saldırganlık Arasındaki İlişkiler". *Milli Eğitim Dergisi* 50/232 (24 Kasım 2021), 313-334. <https://doi.org/10.37669/milliegitim.747847>
- Ayten, Ali. "Affedicilik ve Din: Affetme Eğilimi ve Dindarlıkla İlişkisi Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 37 (2009), 111-128. <https://doi.org/10.15370/muifd.36508>
- Baron, Reuben M. - Kenny, David A. "The Moderator-Mediator Variable Distinction in Social Psychological Research: Conceptual, Strategic, and Statistical Considerations". *Journal of Personality and Social Psychology* 51/6 (1986), 1173-1182. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.51.6.1173>
- Bayram, Nuran. *Yapısal Eşitlik Modellenmesine Giriş*. Bursa: Ezgi Kitabevi, 2.Baskı., 2013.
- Berry, Jack W. vd. "Dispositional Forgiveness: Development and Construct Validity of the Transgression Narrative Test of Forgiveness (TNTF)". *Personality and Social Psychology Bulletin* 27/10 (01 Ekim 2001), 1277-1290. <https://doi.org/10.1177/01461672012710004>
- Berry, Jack W. vd. "Forgiveness, Vengeful Rumination, and Affective Traits". *Journal of Personality* 73/1 (Şubat 2005), 183-225. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2004.00308.x>
- Brown, Ryan P. - Phillips, April. "Letting Bygones Be Bygones: Further Evidence for the Validity of the Tendency to Forgive Scale". *Personality and Individual Differences* 38/3 (01 Şubat 2005), 627-638. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2004.05.017>
- Burns, James Patrick. *The Relationship of Spirituality to Adolescent Male Anger and Aggression*. Ann Arbor, United States, Ph.D., 2003.
- Buss, Arnold H. - Warren, W. L. *Aggression Questionnaire(AQ)*. Western Psychological Services Torrence, CA, 2000.
- Büte, Mustafa. "İşyeri Maneviyatının Bireylerarası Saldırgan Davranışlar Üzerine Etkilerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma". *Journal of Academic Value Studies* 4/22 (2019), 898-913.
- Büyükköztürk, Şener vd. *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Pegem Akademi, 30. Basım, 2021.
- Büyükköztürk, Şener. *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı*. Ankara: Pegem Akademi, 17. Basım, 2011.
- Daaleman, Timothy P. vd. "Spirituality and Well-Being: An Exploratory Study of the Patient Perspective". *Social Science and Medicine* 53/11 (2001), 1503-1511. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(00\)00439-1](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(00)00439-1)
- Davis, Don E. vd. "Research on Religion/Spirituality and Forgiveness: A Meta-Analytic Review". *Psychology of Religion and Spirituality* 5 (2013), 233-241. <https://doi.org/10.1037/a0033637>
- Demirtaş Madran, H. Andaç. "Buss-Perry Saldırganlık Ölçeği'nin Türkçe Formunun Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Türk Psikoloji Dergisi* 24/2 (2012), 1-6.
- Faul, Franz vd. "G*Power 3: A Flexible Statistical Power Analysis Program for the Social, Behavioral, and Biomedical Sciences". *Behavior Research Methods* 39/2 (01 Mayıs 2007), 175-191. <https://doi.org/10.3758/BF03193146>
- Genç, Muhammet Fatih. "Merhamet Eğitiminin Saldırganlık Davranışını Azaltmadaki Rolü". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 45 (24 Aralık 2018), 61-82. <https://doi.org/10.17120/omuifd.450254>
- Greeff, Abraham P. - Loubser, Karla. "Spirituality as a Resiliency Quality in Xhosa-Speaking Families in South Africa". *Journal of Religion and Health* 47/3 (01 Eylül 2008), 288-301. <https://doi.org/10.1007/s10943-007-9157-7>
- Gupta, Ram vd. "Intensity and Duration of Spiritual Practice Predict self rated Aggression". *Proceedings of National Seminar on Ancient and Spiritual Sciences*, 645-650, 2014.
- Gürbüz, Sait - Bayık, Mehmet Emin. "Aracılık Modellerinin Analizinde Modern Yaklaşım: Baron ve Kenny Yöntemi Artık Terk edilmeli mi?" 6. Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı. 35-52. Isparta, 2018.
- Gürbüz, Sait - Şahin, Faruk. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, 2014.
- Hacıkeleşoğlu, Hızır - Kartopu, Saffet. "Merhamet ve Dindarlık: Üniversite Öğrencileri Üzerine Ampirik Bir Araştırma". *The Journal of Academic Social Science Studies* 6 (01 Ocak 2017), 203-227. <https://doi.org/10.9761/JASSS7234>
- Hayes, Andrew F. *Introduction to Mediation, Moderation, and Conditional Process Analysis, Second Edition: A Regression-Based Approach*. Guilford Publications, 2017.
- Huber, John Thomas. *An Investigation of the Relations between Aggression and Spirituality*. Ann Arbor, United States, Ph.D., 2012.
- Karasar, Niyazi. *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel, 35. Basım, 2020.
- Karslı, Necmi. "Üniversite Öğrencilerinde Saldırganlık ve Dindarlık İlişkisi". *Trabzon İlahiyat Dergisi* 7/1 (30 Haziran 2020), 305-338. <https://doi.org/10.3718/tid.677889>
- Kasapoğlu, Figen. "Manevi Yönelim Ölçeği'nin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik". *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 16/3 (03 Ocak 2016), 52-68. <https://doi.org/10.17679/iuefd.16360640>
- Leach, Mark M. vd. "Religious Activities, Religious Orientation, and Aggressive Behavior". *Journal for the Scientific Study of Religion* 47/2 (2008), 311-319. <https://doi.org/10.1111/j.1468-5906.2008.00409.x>
- MacDonald, Douglas A. - Holland, Daniel. "Spirituality and Boredom Proneness". *Personality and Individual Differences* 32/6 (19 Nisan 2002), 1113-1119. [https://doi.org/10.1016/S0191-8869\(01\)00114-3](https://doi.org/10.1016/S0191-8869(01)00114-3)
- Mertler, Craig A. - Reinhart, Rachel. *Advanced and Multivariate Statistical Methods*. New York: Routledge, Sixth Edition., 2016.
- Meydan, Cem Harun - Şeşen, Harun. *Yapısal Eşitlik Modellemesi AMOS Uygulamaları*. Ankara: Detay Yayıncılık, 2011.
- Milliman, John vd. "Workplace Spirituality and Employee Work Attitudes: An Exploratory Empirical Assessment". *Journal of Organizational Change Management* 16/4 (01 Ocak 2003), 426-447. <https://doi.org/10.1108/09534810310484172>
- Neto, Félix - Mullet, Etienne. "Personality, Self-esteem, and Self-Construct as Correlates of Forgiveness". *European Journal of Personality* 18/1 (2004), 15-30. <https://doi.org/10.1002/per.500>
- Özcan, Zeynep. "Bireylerin Kendilerine ve 'Öteki'lere Karşı Merhamet Düzeylerinin Dinî Yönelimleri Açısından İncelenmesi". *Kocatepe İslami İlimler Dergisi* 5/1 (15 Haziran 2022), 47-66. <https://doi.org/10.52637/kiid.1092126>
- Pommier, Elizabeth Ann. *The Compassion Scale*. US, Dissertation Abstracts International Section A: Humanities And Social Sciences, 2011.
- Ross, Scott R. vd. "Maladaptive Correlates of the Failure to Forgive Self and Others: Further Evidence for a Two-Component Model of Forgiveness". *Journal of Personality Assessment* 88/2 (27 Mart 2007), 158-167. <https://doi.org/10.1080/00223890701267985>

- Sadeghifard, Yasaman Zahra vd. "Relationship between Aggression and Individual Resilience with the Mediating Role of Spirituality in Academic Students – A path Analysis". *Journal of Education and Health Promotion* 9 (30 Ocak 2020), 1-6. https://doi.org/10.4103/jehp.jehp_324_19
- Sandage, Steven J. - Crabtree, Sarah. "Spiritual Pathology and Religious Coping as Predictors of Forgiveness". *Mental Health, Religion & Culture* 15/7 (01 Eylül 2012), 689-707. <https://doi.org/10.1080/13674676.2011.613806>
- Sarıçam, Hakan - Akın, Ahmet. "Affedicilik Ölçeğinin Türkçe Uyarlaması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *HAYEF Journal of Education* 10/1 (06 Ağustos 2013), 37-46.
- Seçer, İsmail. *SPSS ve LISREL ile Pratik Veri Analizi Analiz ve Raporlaştırma*. Ankara: Anı Yayıncılık, 2013.
- Shorey, Ryan C. vd. "The Relationship between Spirituality and Aggression in a Sample of Men in Residential Substance Use Treatment". *International Journal of Mental Health and Addiction* 14/1 (Şubat 2016), 23-30. <https://doi.org/10.1007/s11469-015-9565-y>
- Sprung, Justin M. vd. "Spirituality as a Moderator of the Relationship between Workplace Aggression and Employee Outcomes". *Personality and Individual Differences* 53/7 (01 Kasım 2012), 930-934. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2012.06.011>
- Şentepe, Ayşe. *Ruh Sağlığı Belirtilerinin Yordayıcısı Olarak Affetme ve Dindarlık İlişkisi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2016. <https://acikerisim.sakarya.edu.tr/handle/20.500.12619/77296>
- Thoresen, Carl E. "Spirituality and Health: Is There a Relationship?" *Journal of Health Psychology* 4/3 (Mayıs 1999), 291-300. <https://doi.org/10.1177/135910539900400314>
- Ulu, Mustafa - İkis, Mehmet. "Lise Öğrencilerinde Saldırganlık ve Din İlişkisi". *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 30/41 (28 Aralık 2016), 75-96.
- Uysal, Veysel. "Genç Yetişkinlerde Affetme Eğilimleri ve Dinî Yönelim/Dindarlık". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 48 (2015), 35-56.
- Uysal, Veysel - Turan, Yahya. "Üniversite Öğrencilerinde Sürekli Kaygı, Dindarlık ve Saldırganlık Eğilimleri Arasındaki İlişkiler". *Bilimname* 2019/40 (31 Aralık 2019), 67-104. <https://doi.org/10.28949/bilimname.577468>
- Webb, Jon R. vd. "Forgiveness and Aggression Among College Students". *Journal of Spirituality in Mental Health* 14/1 (01 Ocak 2012), 38-58. <https://doi.org/10.1080/19349637.2012.642669>
- Zinnbauer, Brian J. vd. "Religion and Spirituality: Unfuzzifying the Fuzzy". *Journal for the Scientific Study of Religion* 36/4 (1997), 549-564. <https://doi.org/10.2307/1387689>
- Zinnbauer, Brian J. vd. "The Emerging Meanings of Religiousness and Spirituality: Problems and Prospects". *Journal of Personality* 67/6 (1999), 889-919.
- TÜİK - İstatistik Veri Portalı. "Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması, 2008, 2014". Erişim 27 Kasım 2022. <https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=%C5%9Fiddet>

EXTENDED SUMMARY

This study aims to analyze the intermediary role of mercy and forgiveness on the relationship between spirituality and aggression. In this context, moving from the literature, a hypothetical model was formed in this study. This model includes the variables of mercy, forgiveness, spirituality, and aggression. The endogenous latent variables of the study are forgiveness, mercy, and aggression; and the exogenous latent variable is spirituality. In analyzing the intermediary impact, X (independent variable), Y (dependent variable), and M (mediating variable) are used. In this sense, while the direct impact between dependent and independent variables is shown as spirituality (X)→ aggression (Y), the mediating impact is shown as spirituality (X)→forgiveness and mercy (M)→ aggression (Y). The research method is relational research, which is a quantitative research method. Also, the mediating model is testing the impact of the variable which transmits the impact of the independent variable (predictive variable) on the dependent variable (predicted variable). As data collection tools, "Spirituality Scale," "Aggression Scale," "Forgiveness Scale," and "Mercy Scale" were used. In total, 97 (22.8%) of the sample group are male, and 327 (77.5%) are female. In the research, a correlation analysis was conducted to determine the relationship between variables. The mediation analysis was applied by PROCESS procedure version 3.5, developed by F. Hayes. The mediation analysis was tested by choosing Model 6, which was suggested by Hayes for two intermediary variables. The intermediary analysis includes multiple sequential regression analysis. As a result of the regression analysis, it was determined that, as the exogenous latent variable, spirituality predicts mercy in a positive significant way ($\beta = .3351 = p < .01$). In addition, it was understood that spirituality explains 5% ($R^2 = .05$) of mercy. The hypothesis, which was suggested at the beginning of the study depending on the obtained data, stating that "H₁: Spirituality is a positive significant predictive of mercy" was confirmed. It was determined that spirituality predicts forgiveness in a positive significant way ($\beta = .1057 = p < .01$). Also, it was seen that spirituality explains 2% ($R^2 = .02$) of forgiveness. The hypothesis, suggested at the beginning of the study depending on the obtained data, stating that: "H₂: Spirituality is a positive significant predictive of forgiveness" was confirmed. It was determined that spirituality predicts aggression in a negative significant way ($\beta = .2867 = p < .01$). Also, it was understood that spirituality explains 19% ($R^2 = .19$) of aggression. The hypothesis, suggested at the beginning of the study depending on the obtained data, stating that: "H₃: Spirituality is a positive significant predictive of aggression" was confirmed. It was determined that as the first mediating variable mercy predicts aggression in a negative insignificant way ($\beta = -.0480 = p > .05$). The hypothesis, suggested at the beginning of the study depending on the obtained data, stating that: "H₄: Mercy is a positive significant predictive for aggression" was not confirmed. It was understood that mercy predicts forgiveness in a positive insignificant way ($\beta = -.0324 = p > .05$), as well. The hypothesis suggested at the beginning of the study depending on the obtained data "H₅: Mercy is a negative significant predictive for forgiveness" was not confirmed. It was determined that, as the second mediating variable, forgiveness predicts aggression in a negative significant way ($\beta = -1.2609 = p < .01$). Also, it was seen that forgiveness explains 39% ($R^2 = .39$) of aggression. The hypothesis, suggested at the beginning of the study depending on the obtained data, stating that: "H₆: Forgiveness is a positive significant predictive of aggression" was confirmed. In the intermediary analysis, the total, direct, and indirect impact values of spirituality on aggression and their bootstrap confidence intervals were calculated. The total impact, in other words the overall effect on aggression when spirituality, mercy, and forgiveness are included in the analysis altogether was calculated as negative $-.4498$, and their confidence intervals were calculated as BootLLCI = $-.4972$ and BootULCI = $-.0762$. The direct impact was calculated as negative $-.2867$, and their confidence intervals were calculated as BootLLCI = $-.6711$ and BootULCI = $-.2284$. The total indirect impact was calculated as negative $-.1631$, and their confidence intervals were calculated as BootLLCI = $-.2777$ and BootULCI = $-.0543$. In the study, three indirect impacts of spirituality on aggression were calculated. Indirect Impact 1, namely Spirituality -> Mercy -> Aggression (a_1, b_1) impact was calculated as negative $-.0161$, and their confidence intervals were calculated as BootLLCI = $-.0654$ and BootULCI = $.0379$. The hypothesis suggested at the beginning of the study depending on the obtained data "H₇: There is an intermediary effect of mercy on the relationship between spirituality and aggression" was confirmed. Indirect Impact 2, namely Spirituality -> Forgiveness -> Aggression (a_2, b_2) impact was calculated as negatively $-.1333$, and their confidence intervals were calculated as BootLLCI = $-.2412$ and BootULCI = $-.0349$. The hypothesis, suggested at the beginning of the study depending on the obtained data, stating that: "H₈: There is an intermediary effect of forgiveness in the relationship between spirituality and aggression" was confirmed. Indirect Impact 3, namely Spirituality -> Mercy -> Forgiveness -> Aggression (a_1, d_2, b_2) impact was calculated as $-.0137$, and their confidence intervals were calculated as BootLLCI = $-.0427$ and BootULCI = $.0104$. The hypothesis, suggested at the beginning of the study depending on the obtained data, stating that: "H₉: There is a serial mediatory role of mercy and forgiveness on the relationship between spirituality and aggression" was not confirmed.